

TÜRK BASINI VE BASIN İLÂN KURUMU ÜZERİNE BİR İSTATİSTİK ARAŞTIRMA

Dr. ÖZER SERPER

G İ R İ Ş

Okunması bugün bütün dünyada günlük alışkanlık haline gelen gazete; dolar veya altın gibi kalkınmanın derecesini tayin eden bir ölçü olarak kullanılmaktadır. UNESCO'nun yayınladığı bir istatistiğe göre, dünya nüfusunun % 70 inin yaşadığı 100 civarında ülke «kalkınmamış» sayılmaktadır. Bunun için mihenk taşı şudur :

«Her iki aileye bir gazete, her dört aileye bir radyo alıcısı ve her on aileye bir televizyon cihazı isabet etmiyorsa, o ülke kalkınmamıştır.»

Aşağıda kaydedeceğimiz şu olay gazetenin önemini bize ne güzel anlatmaktadır :

«Yıl 1952. İzlanda açıklarında Enterprise adlı bir şilep fırtına tutulmuş. Tabii bir taraftan telsizle imdat istiyor. Mürettebat gemiyi tahliye ediyor, fakat kaptan Kurt Karlssen gemiyi terketmeyeceğini bildiriyor. Saatler ve saatler geçiyor. Nihayet kaza yerine evvelâ bir İngiliz kurtarma gemisi, onu takiben bir açık deniz motoru geliyor. Enterprise'a çelik bir kablo atılıyor ve bu kablo vasıtasıyla gemiye kaptanın muhtaç olduğu bir paket gönderiliyor. Bu paketin içinde sıcak kahve, sandviç ve gazete çıkıyor.»

Gazete okuma alışkanlığı ülkemizde de oldukça yaygındır. O kadar ki, demir ve karayolları civarında yaşayan köy çocuklarının «gazete, gazete» diye bağrımlarına hemen hergün şahit olmak mümkündür.

1946 dan sonra, çok partili demokrasi hayatına girişimizle, Türk gazeteciliği hızla gelişmeğe başlamıştır. Bir yandan mevcut gazetelerin tirajları artarken, diğer yandan yeni gazeteler doğmuş-

tur. Ne var ki, bazı gazeteler tröstleşirken birtakım mahzurlar da yaratmışlardır : Tröstleşen gazetelerin bir kısmı fikir gazetesi olmaktan çıkıp, «çerez» magazin gazeteleri haline gelmişler; bir kısmı da yurdun dört bucağına, ötekilerden önce yetiştirilmek için erken basılmaları sebebiyle en son haberleri ihtiva edemez duruma düşmüşlerdir.

Günümüzde Türk gazeteleri tesir sahaları bakımından 4 farklı gruba ayrılmaktadırlar : 1) Bütün memlekete hitap eden gazeteler, 2) Bölge gazeteleri, 3) Bölge gazetesi olmaya namzet gazeteler ve 4) İl ve İlçe gazeteleri.

İstanbul ve Ankara gazeteleri ilk grup içinde yer alırlar ve Türk basınının ağırlık merkezini teşkil ederler. Yayınlandıkları bölgenin ekonomik, politik ve sosyal bünyesini aksettiren İzmir gazeteleri bölge gazeteleridir. Adana ve Bursa gazeteleri bölge gazetesi olmaya namzet gazeteler arasındadır. Nihayet il ve ilçe merkezlerinde yayınlanan gazeteler son gruba dahildirler.

Şüphesiz bir gruptan diğerine gazetelerin karşılaştıkları problemler farklıdır. Mesafe kavramının ortadan kalktığı çağımızda ihtiyaç maddelerini kolayca ve uygun fiatla tedarik etmek mümkün hale gelirken, gazetelerin bir iki gün sonra okuyucunun eline geçmesini düşünmek ne kadar tuhaf olurdu? Yakın tarihe kadar rotatiflerden bile mahrum bulunan fakat bugün modern dizgi ve baskı tekniğine sahip olan büyük şehir basını gazeteyi en kısa zamanda okuyucuya ulaştırmanın telâşında bulunmaktadır. Mesafeleri yenmek bakımından İstanbul'dan pek erken hareket etme mecburiyeti haberlerde bayatlık yarattığı için, büyük İstanbul gazeteleri uçakla matris göndermek suretiyle Ankara, İzmir ve Adana gibi merkezlerde de baskı yapmaya başlamışlardır. Bunu bile yetersiz gören gazeteler yeni yeni tesisler kurma çabasına girişmişlerdir. Hattâ yurt dışında bile baskıya geçen gazetelerimiz vardır. Hiç şüphe yoktur ki, dağıtım ve satış işindeki başarı sayesinde gazetelerin tirajı artacak; tiraj artışı ise gazetenin özel ilân ve reklâm gelirlerini müsbet yönde etkileyecektir. Denilebilir ki, büyük şehir basınının savaşı daha çok satış, dolayısıyla daha çok özel ilân ve reklâm geliri elde etmek içindir. Ticarî ilânları teşvik etmek için bir çaba sarfetmeyen, ya da yetersiz derecede gayret gösteren taşra gazeteleri ise, resmî ilânları devamlı bir destek unsuru kabul etmekte ve gazeteciliğin taşrada yaşama şartlarını bu faktöre bağlı saymaktadırlar. Bu sebeple ne büyük bir yatırım yapmakta ne de kalifiye ele-

man çalıştırmaktadırlar. En büyük endişeleri resmî ilânların azalması veya yakın bir gelecekte tamamen kalkmasıdır.

Gerek taşra basınının kaderini tamamiyle resmî ilân ve reklâmlara bağlamış olması, gerekse tirajlarının azlığı dolayısıyla bazı büyük şehir gazetelerinin de aşağı yukarı aynı durumda bulunması, «Türk basını» ve «Basın İlân Kurumu» kelimelerini bir diğerinden ayrılmaz hale getirmektedir. O halde her ikisinin faaliyetlerini ayrı ayrı ve de birbirleriyle ilişkileri yönünden incelemekte fayda vardır.

Dört bölümden oluşan araştırmamızın ilk bölümünde Türk basınının ağırlık merkezi olan üç büyük şehrimiz gazetelerinin satışları incelenmiş, ikinci bölümde ise Basın İlân Kurumu'nun yayınlanmalarına aracı olduğu resmî ilânlardaki değişmeler ele alınmıştır. Üç büyük şehir gazetelerinin satış miktarları ile bunların B.İ.K. kanaliyle resmî ilânlardan elde ettikleri gelirler arasındaki ilişkinin tesbit edildiği üçüncü bölümü, taşra basınının durumunu istatistik verilerin yardımıyla ortaya koymağa çalıştığımız son bölüm izlemiştir.

Araştırmada İstanbul, Ankara ve İzmir gazeteleri bazen grup halinde, bazen de kısmen (İstanbul'dan 8, Ankara'dan 3 ve İzmir'den 5 olmak üzere cem'an 16 gazete) etüde konu olmuşlardır (1). 1970 de 7 gazeteye sahip İzmir'den 5 gazeteyi tetkike tâbi tutarken, 21 gazeteye sahip Ankara'dan sadece 3 gazeteyi incelememiz anlamsız sayılabilir. Ne var ki, Ankara basınının önde gelen isimlerinden, ele alınan üçü dışında, diğerleri hakkında tam bir zaman serisi elde edilememiştir.

İnceleme devresi olarak da 1962 - 1970 devresi kabul olunmuştur. B.İ.K. 1961 yılında kısa bir süre faaliyette bulunduğu için bu yıl ihmâl edilmiştir. Ayrıca bu etüdümüz 1971 yılı içinde B.İ.K. için hazırladığımız bir raporda kaydettiğimiz verilere dayandığı için, son devre olarak 1970 yılı alınmıştır.

(1) İstanbul'dan : Akşam, Cumhuriyet, Dünya, Hürriyet, Milliyet, Son Havadis, Tercüman, Yeni İstanbul,

Ankara'dan : Adalet, Ulus, Zafer,

İzmir'den : Demokrat İzmir, Ege Ekspres, Ege Telgraf, Ticaret, Yeni Asır.

1. B Ö L Ü M

Üç Büyük Şehrimizde Gazete Satışlarının İncelenmesi (2)

1 — Gazete Satışlarının Uzun Devre (Trend) Hareketleri :

Her ne kadar 9 yıl gibi, kısa bir devre için bulunacak bir denkleme dayanarak tahmin yapmak ve bu denklemin geçerliliğini tahkik etmek üzere testler uygulamak istatistik metodu açısından sakıncalı ise de, az sayıda bile olsa, bazı verileri bir denklem haline dönüştürmekle, 9 yıl içinde gazete satışlarının aşağı yukarı nasıl bir seyir takip ettiği hakkında kabaca bir fikir edinebiliriz. Bu sebeple aşağıda üç büyük şehrimiz gazetelerine ait yıllık fiili satışlar ve trend denklemlerine göre hesaplanmış teorik değerler kaydedilecek, fakat kesin bir yorum yapmaktan kaçınılacaktır.

a) İstanbul Gazeteleri :

TABLO : 1

İSTANBUL'DA YILLIK FİİLİ
GAZETE SATIŞLARI (MİLYON)

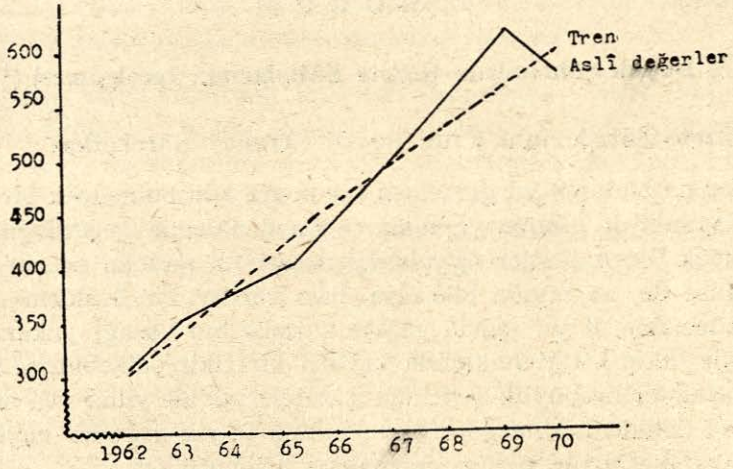
Yıllar	Y	Y'
1962	309.9	303.0
1963	355.7	345.8
1964	378.1	387.1
1965	403.4	426.8
1966	455.6	464.9
1967	501.8	501.6
1968	558.4	536.7
1969	609.6	570.3
1970	566.1	602.4
	<hr/> 4138.6	<hr/> 4138.6

Trend denklemi :

$$Y = 464,942 + 37,417 X - 0,765 X^2$$

(1966 yılı için $X = 0$)

(2) Bütün İstanbul, Ankara ve İzmir gazeteleri dahildir.

Grafik : 1

b) Ankara Gazeteleri :

TABLO : 2

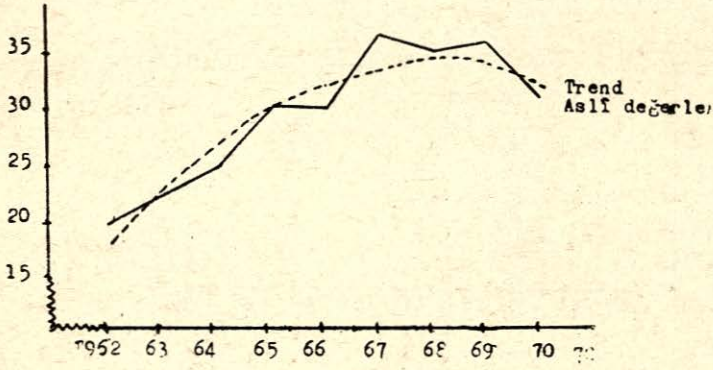
ANKARA'DA YILLIK FİİLİ
GAZETE SATIŞLARI (MİLYON)

Yıllar	Y	Y'
1962	19,5	17,7
1963	21,7	22,6
1964	24,7	26,6
1965	29,8	29,8
1966	29,9	32,1
1967	36,5	33,6
1968	35,2	34,3
1969	35,8	34,2
1970	31,0	33,2
	<u>264,1</u>	<u>264,1</u>

Trend denklemleri :

$$Y = 32,146 + 1,933 X - 0,420 X^2$$

(1966 yılı için $X = 0$)

Grafik : 2

c) İzmir Gazeteleri :

TABLO : 3

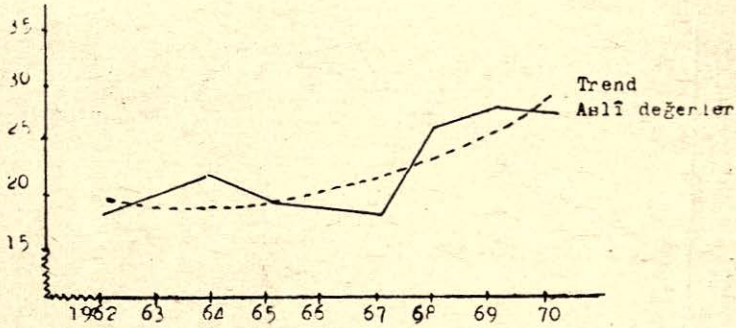
İZMİR'DE YILLIK FİİLİ
GAZETE SATIŞLARI (MİLYON)

Yıllar	Y	Y'
1962	17,6	18,7
1963	18,8	18,3
1964	20,8	18,2
1965	18,5	18,6
1966	17,9	19,4
1967	17,1	20,7
1968	25,1	22,5
1969	26,6	24,6
1970	25,9	27,3
	<u>188,3</u>	<u>188,3</u>

Trend denklemi :

$$\hat{Y} = 19,444 + 1,063 X + 0,222 X^2$$

(1966 yılı için X = 0)

Grafik : 3

? — Gazete Satışlarının Mevsimlik Hareketleri :

Üç büyük şehrimiz gazetelerinin satışlarında yaz aylarında bir düşüklük olduğu hususunda hakim bir kanaat vardır. Bu sebeple, özel prodüktörler kanalıyla basına verilen ilân ve reklâm hacmiyle İktisadî Devlet Teşekkülleri ve diğerlerinin resmi reklâm hacminde yaz aylarında daralma olduğu söylenmektedir (3). Gazete satışları üzerinde mevsimlerin, daha doğrusu ayların etkisinin olup olmadığı incelenir ve olmadığı sonucuna varılırsa, bütün bu ilân ve reklâm-lar yaz aylarında da üç büyük şehir gazetelerine akabilecektir.

a) İstanbul Gazeteleri :

İstanbul gazeteleri satışlarının azalıp çoğalmasında acaba mevsimlerin etkisi var mıdır? Diğer bir ifade ile, hangi aylarda gazete satış miktarları artmakta, hangi aylarda azalmaktadır? Bu hususu tahkik etmek üzere, mevsim endekslerini hesaplamış ve elde ettiğimiz oranları grafiği ile birlikte aşağıda göstermiş bulunuyoruz (4).

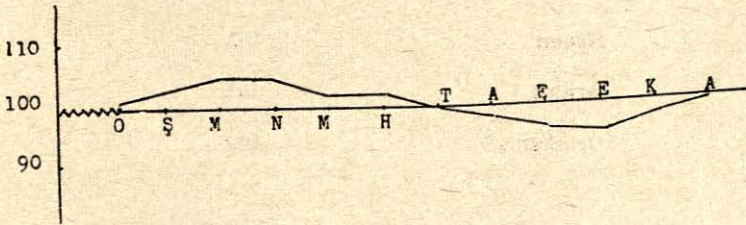
(3) Mevsim endekslerinin hesaplanmasında aylık ortalamalar usulünden faydalanılmıştır. Muhtelif ayların ihtiva ettikleri gün sayıları farklı olduğundan, 31 gün süreli aylara ait satışlar 30/31, 29 gün süreli Şubat (1964 ve 1968 de) aylarıninkiler 30/29, diğer Şubat aylarıninkiler 30/28 katsayısıyla çarpılmak suretiyle tashih olunmuşlardır. Bu suretle, ay uzunluklarının gazete satışları üzerindeki etkisi yok edilmiştir. İlâve edelim ki, bütün mevsim endekslerinin hesabında aynı yolu takip etmiş bulunuyoruz.

(4) Şahsen konuşmak fırsatını bulduğumuz Basın İlân Kurumu ilgilileri ve bazı gazeteciler yaz aylarında İstanbul gazeteleri satışlarının azaldığı kanaatinde olduklarını belirtmişlerdir.

TABLO : 4

İSTANBUL GAZETELERİ SATIŞLARINA AİT MEVSİM ENDEKSLERİ

Aylar	Endeks (%)
Ocak	101
Şubat	103
Mart	105
Nisan	105
Mayıs	102
Haziran	102
Temmuz	99
Ağustos	98
Eylül	95
Ekim	94
Kasım	97
Aralık	99
Ortalama	100

Grafik : 4

Görüldüğü gibi, Ocak - Haziran ayları arasında normalin (% 100) üzerinde, Temmuz - Aralık ayları arasında da normalin altında seyreden mevsim endeksleri, % 94 - 105 değerleri arasında değişmektedir. Endeksler birbirlerinden pek farklı olmadığı için, İstanbul gazetelerinin satışlarının azalıp çoğalmasında mevsimlerin rolü yoktur, diyebiliriz.

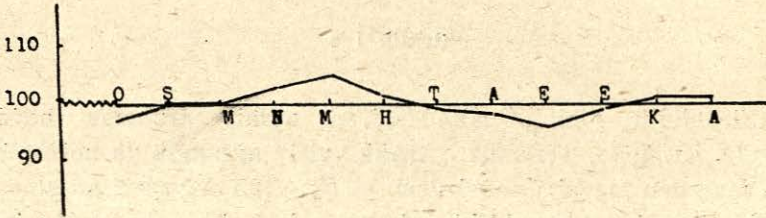
b) Ankara Gazeteleri :

Ankara gazeteleri için de durum pek farklı değildir. % 96 - 105 değerleri arasında oynayan mevsim endeksleri düzgün bir seyir takip etmekte, fakat Ankara gazeteleri satışlarında mevsimlik bir değişiklik söz konusu olmamaktadır.

TABLO : 5

ANKARA GAZETELERİ SATIŞLARINA AİT MEVSİM ENDEKSLERİ

Aylar	Endeks (%)
Ocak	97
Şubat	100
Mart	100
Nisan	103
Mayıs	105
Haziran	101
Temmuz	99
Ağustos	98
Eylül	96
Ekim	99
Kasım	101
Aralık	101
Ortalama	100

Grafik : 5

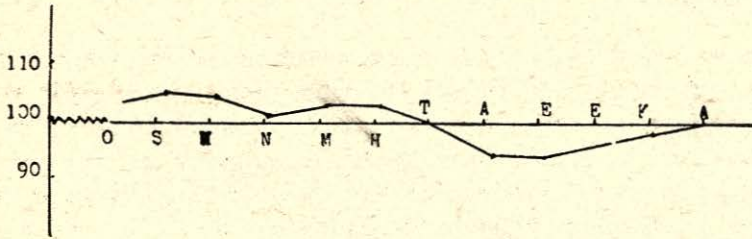
c) İzmir Gazeteleri :

Mevsim endeksleri % 94 - 105 değerleri arasında değiştiği ve Ocak - Haziran aylarında normalin (% 100) üstünde, diğerlerinde normalin altında seyrettiği cihetle İstanbul gazeteleri satışları için söylediklerimiz burada da geçerli olacaktır.

TABLO : 6

İZMİR GAZETELERİ SATIŞLARINA AİT MEVSİM ENDEKSLERİ

Aylar	Endeks (%)
Ocak	103
Şubat	105
Mart	104
Nisan	101
Mayıs	103
Haziran	103
Temmuz	99
Ağustos	94
Eylül	94
Ekim	96
Kasım	98
Aralık	100
Ortalama	100

Grafik : 6

2. BÖLÜM

Basın İlan Kurumu'nun Yayınına Aracı Olduğu Resmî İlan ve Reklâmların İncelenmesi

1 — Genel Bilgi :

Resmî ilânların mevku telere fikir ve içtihat farkı aranmaksızın dağıtılması esas gayesi ile kurulan ve 1 Haziran 1972 tarihinde 111. hizmet yılını dolduran Basın İlan Kurumu, 195 sayılı kanununun 2/1. maddesinde kaydedildiği gibi, «resmî ilânların yayınlanmasında aracı olmaktadır.» Diğer bir ifade ile B.İ.K., prodüktörlük hizmet ve faaliyeti yapmakta ve bu çalışmalarını 4 konuya inhisar etmektedir : a) Resmî ilânların (R.İ.) dağıtılmasına aracı olmak, b) Genel ve katma bütçeli dairelerle, il özel idareleri, belediyeler, köyler, iktisadî devlet teşekkülleri, sermayesinin yarısından fazlası kamu hukuku tüzel kişilerine ait bulunan teşekküller, kanunla kurulan sair müesseseler veya bunların iştirâklarının gazete ve dergilere verecekleri hususî ilân ve reklâmlarının (Mecburî aracılık) (M.A.) yayınlanmasına aracı olmak, c) Genel olarak hususi ilân ve reklâm (H.İ.) prodüktörlüğü yapmak, d) Yabancı memleketlerdeki gerçek ve tüzel kişilerin verecekleri ilân ve reklâmların (E.İ.) yayınlanmasına aracı olmak.

B.İ.K.'nun yayınına aracı olduğu ilân ve reklâmlardan (K.İ.R.) (5) ilk iki gruptakiler Kurum'un hiçbir gayreti olmadan da artabilecek niteliktedir. Çünkü 195 sayılı kanununun 29. ve 42. maddelerine göre, bu cins ilân ve reklâmlar B.İ.K. aracılığından geçirilmek zorundadır.

Kurum, dış ilânlarla ilgili münasebetlerinin idaresinde iş hacmini diğer reklâmcılık bürolarının zararına genişletmek değil, bakir kaynakları harekete geçirerek yurdumuza fazladan bir döviz sağlamak prensibini ön plânda tutmaktadır. Bu alandaki çalışmalara, inhisarı kurumca deruhte edilen konuda memleketimizi liyakatle temsil etmek ve kalkınma yolunda herşeyden çok dövize ihtiyaç duyan memleketimize munzam bir döviz geliri sağlamak isteği hız vermektedir. Buna karşılık, hususî ilân ve reklâm prodüktörlerinin çalışma sahasına kuvvetli bir rakip olarak girmemek kaygusu ile fazla bir gayret ve itina gösterilmemektedir.

(5) İlerideki sayfalarda, bu ilân ve reklâm çeşitleri parantez içinde gösterilen sembollerle de ifade olunacaktır.

Sözkonusu 4 grup ilân ve reklâm gelirlerine ait sabit esaslı endekslerin (1962 = 100) kaydedildiği aşağıdaki tablonun tetkikinden görüleceği gibi, B.İ.K.'nin yayınına aracı olduğu bütün ilân ve reklâmlar 1970 de 1962 dekinin 2.5 misline, resmî ilânlar 2.4 misline, mecburî aracılık 3.3 misline, ecnebi menşeli ilânlar 2.3 misline çıkar-ken, hususi ilânlar mevkiini korumak şöyle dursun 1970 de 1962 dekinin dörtte biri seviyesine kadar düşmüştür. Ayrıca, H.İ. de 1963 - 65 yılları arasında B.İ.K. - İzmirli Prodüktörler anlaşması sebebiyle kaydedilen önemli yükselmeler ile M.A. da muhtemelen resmî sektöre bağlı bankaların verdikleri reklâmların basın dışındaki reklâm araçlarına kaydırılmasından ve aralarında yüksek tiraj yapanlar da bulunduğu halde, bazı gazetelerin, büyük tenzilatla ilân gelirlerini arttırmak gibi bir yola gitmelerinden doğan 1966 daki azalma dışında bütün seriler düzgün bir seyir takip etmektedir.

TABLO : 7

BASIN İLÂN KURUMU'NUN BÜTÜN TÜRKİYE'DE YAYININA ARACI OLDUĞU İLÂN VE REKLÂMLARIN GELİŞME ENDEKLERİ (1962 = 100)

Yıllar	R.İ.	M.A.	H.İ.	E.İ.	K.İ.R.
1962	100	100	100	100	100
1963	115	160	120	152	123
1964	116	212	205	180	136
1965	125	196	105	235	137
1966	132	175	28	224	136
1967	139	236	24	246	152
1968	148	262	22	235	163
1969	174	307	27	223	190
1970	241	334	24	231	247

Merkezi İstanbul'da bulunan B.İ.K., İstanbul, Ankara ve İzmir ile lüzum gördüğü yerlerde birer şube açmış bulunmaktadır. 1962 yılında 10 ilde şube mevcut iken, 1965 de Zonguldak, 1968 de Erzurum ve 1970 de Diyarbakır şubeleri kapatıldığı için, halihazırdaki şube sayısı 7 dir. Bugün İstanbul, Ankara ve İzmir dışında Adana, Bursa, Eskişehir ve Konya'da birer şube vardır. Bu 7 şubeden ülkemizin dev şehirleri olan İstanbul, Ankara ve İzmir'de kurulan ilk üçü, B.İ.K. faaliyetlerinin çok büyük bir kısmını ellerinde bulundurmaktadırlar. Bu haddizatında normal bir sonuçtur. Çünkü, daha önce de belirtildiği gibi, İstanbul ve Ankara gazeteleri bütün memlekete hitap eden gazeteler, İzmir gazeteleri ise bölge gazeteleri vasfını taşımaktadırlar.

2 — Basın İlan Kurumu'nun Yayınma Aracı Olduğu İlan ve Reklamların Bileşimi :

1970 yılında B.İ.K.'nin yayınına aracı olduğu ilan ve reklamların en önemli kısmını (% 76.0, İstanbul'da % 72.9, Ankara'da % 86.1, İzmir'de % 84.5) resmî ilanlar teşkil etmektedir. Kurum aracılığından geçmesi mecburî ilanlar ise % 21.6 (İst. % 24.7, Ank. % 13.6, İzm. % 14.6) lik bir paya sahiptir. Kurum aracılığından geçen hususi ilanlar (% 0.5, İst. % 0.6, Ank. % 0.2, İzm. % 0.2) ve ecnebi menşeli ilanlar (% 1.9, İst. % 1.8, Ank. % 0.1, İzm. % 0.7) yok denecek kadar azdır. 1962 - 70 devresi ortalamaları da 1970 yılı değerinden pek farklı değildir.

TABLO : 8

BÜTÜN TÜRKİYE'DE K.İ.R. NİN DAĞILIŞI (%)

Yıllar	R.İ.	M.A.	H.İ.	E.İ.
1962	77,9	16,1	4,0	2,0
1963	72,8	20,9	3,9	2,4
1964	66,2	25,1	6,0	2,7
1965	70,7	22,9	3,0	3,4
1966	75,4	20,5	0,8	3,3
1967	71,3	24,8	0,7	3,2
1968	70,7	25,8	0,6	2,9
1969	67,4	29,3	0,9	2,4
1970	76,0	21,6	0,5	1,9
Ortalama	72,5	23,0	1,9	2,6

3 — K.İ.R. Gelirlerinin Dağılışı :

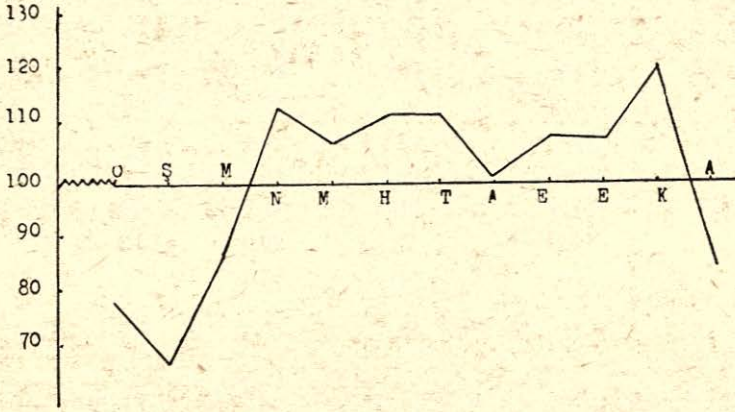
a) Aylar İtibariyle Dağılışı :

Hangi aylarda B.İ.K.'nin yayınına aracı olduğu ilan ve reklamların çoğalmakta, hangi aylarda ise azalmakta olduğunu tahkik etmek, yani K.İ.R. gelirlerinin azalıp çoğalmasında mevsimlerin rolünü tesbit etmek üzere hesapladığımız mevsim endeksleri grafiğiyle birlikte aşağıda gösterilmiştir.

TABLO : 9

K.İ.R. GELİRLERİNE AİT MEVSİM ENDEKSLERİ

Aylar	Endeks (%)
Ocak	78
Şubat	67
Mart	87
Nisan	113
Mayıs	107
Haziran	112
Temmuz	112
Ağustos	101
Eylül	108
Ekim	107
Kasım	120
Aralık	88
Ortalama	100

Grafik : 7

Gerek tablonun, gerekse grafiğin tetkiki, bizi şu sonuca götürür : K.İ.R. gelirleri Nisan - Kasım ayları arasında normalin (% 100) üzerinde, Aralık - Mart ayları arasında da normalin altında seyretmektedir. İleride temas edeceğimiz gibi, resmî ilânların aylık dağılışında da aynı durumu müşahade etmekteyiz. Bu, beklenen bir sonuçtur. Çünkü resmî ilânlar K.İ.R. gelirleri arasında çok önemli bir yer (1970 de % 76.0) işgâl etmekte, dolayısıyla K.İ.R. gelirleri daha ziyade R.İ. gelirlerinin etkisi altında kalmaktadır. Şu hale göre, res-

mî ilânların mevsimlik değişmeleri üzerinde etkili olan sebepler burada da geçerli olacaktır.

b) İller itibariyle dağılışı :

Yurdumuzda 1970 yılı sonunda resmî ilân ve reklâm yayınlayan gazete sayısı 273 e ulaşmıştır. Bunlardan 57 si en büyük nüfuslu 3 dev şehrimiz İstanbul (29), Ankara (21) ve İzmir'de (7) yayınlanmaktadır. Sayı itibariyle Türkiye gazetelerinin sadece % 20.9 undan ibaret olan bu 3 şehrimiz gazeteleri, 1970 yılında B.İ.K.'nun yayımına aracı olduğu ilân ve reklâmların % 89.3 ünü elde etmişlerdir.

İstanbul, Ankara ve İzmir gazetelerinin K.İ.R. den hisselerine düşen paylar aşağıda gösterilmiştir.

T A B L O : 10
K.İ.R. NİN İLLER İTİBARIYLA DAĞILIŞI (%)

Yıllar	İstanbul	Ankara	İzmir
1962	51,0	29,0	9,6
1963	49,6	28,7	11,2
1964	47,8	27,1	13,1
1965	48,5	28,6	10,9
1966	49,4	29,0	8,8
1967	49,4	27,9	8,7
1968	48,7	29,1	8,4
1969	49,7	29,0	8,2
1970	50,6	30,2	8,5
Ortalama	49,5	28,8	9,5

Görüldüğü gibi, en büyük pay % 49.5 ile İstanbul'a aittir İstanbul'u Ankara (% 28.8) ve İzmir (% 9.5) takip etmektedir. Ayrıca 1962 - 70 devresinin muhtelif yıllarına ait oranlar arasında önemli farklar görülmemektedir. Gerçekten K.İ.R. içindeki paylar İstanbul gazetelerinde % 47.8 - 51.0, Ankara gazetelerinde % 27.1 - 30.2 ve İzmir gazetelerinde % 8.2 - 13.1 arasında değişmektedir.

4 — R.İ. Gelirlerinin Dağılışı :

a) Aylar İtibariyle Dağılışı :

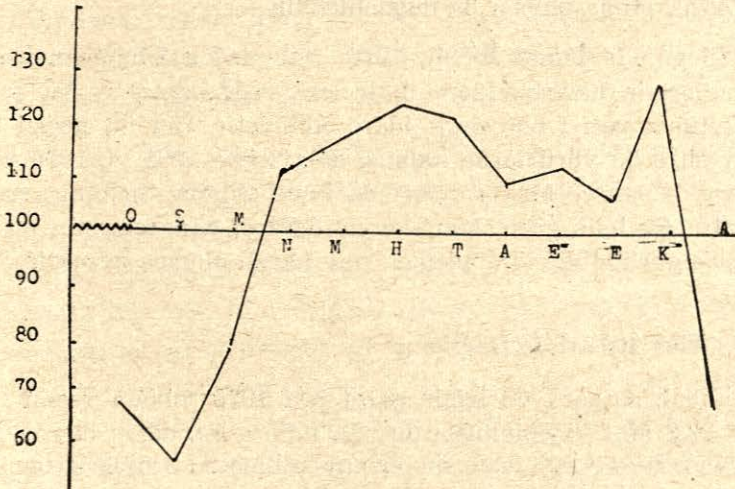
Aşağıdaki tablo ve grafikten anlaşılıyor ki; resmî ilânlar Nisan - Kasım devresinde normalden (% 100) yukarı, Aralık - Mart

devresinde ise normalden aşağı seviyede tahakkuk etmektedir. Kasım ayı endeksi dışında diğer ayların endeksleri düzgün bir seyir takip etmektedir.

TABLO : 11

R.İ. GELİRLERİNE AİT MEVSİM ENDEKSLERİ

Aylar	Endeks (%)
Ocak	68
Şubat	57
Mart	78
Nisan	111
Mayıs	117
Haziran	123
Temmuz	121
Ağustos	109
Eylül	112
Ekim	106
Kasım	128
Aralık	70
Ortalama	100

Grafik : 8

Aralık-Mart devresindeki azalışın, bu ayların inşaata gayri müsait bir zamana rastlaması sebebiyle ihale sayısının, dolayısıyla

ihale ilânlarının (ki resmî ilânların % 80 ini teşkil eder) azalmasından doğduğunu düşünmekteyiz.

Kasım ayı endeksindeki anormal yüksekliğin bir kısmının, 15/9/1969 ve 5/9/1970 tarihlerinde resmî ilân tarifelerinde yapılan ve 15/10/1969 ile 1/9/1970 tarihlerinden itibaren yürürlüğe giren değişikliklerden hasıl olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki, 15/9/1969 tarihinde yayınlanıp bir ay sonra yürürlüğe giren ilk zamlar, 1/9/1970 tarihine kadar yürürlükte kalmış, dolayısıyla Kasım/1969 - Ağustos/1970 devresindeki bütün ayların R.İ. gelirleri bu miktar artmıştır. Son zamdan sonra ise Eylül/1970 - Aralık/1970 ayları gelirleri daha da yükselmiştir. Kısaca denilebilir ki, 15/10/1969 dan sonraki aylardan Kasım ve Aralık ayları ikişer, diğerleri ise birer defa zamdan etkilenmişlerdir. Şu hale göre, Aralık ayı endeksi bu sebeple bir miktar yükselmiş, Kasım ayı endeksi ise normalin (% 100) civarında bulunacağı yerde, çok uzaklaşmıştır. Ne var ki, Kasım ayı endeksinin yüksekliğini yalnız bu sebebe bağlamamak gerekir. Kanaatimizce, resmî dairelerde bilhassa Kasım aylarında görülen ve bütçe tahsisatlarını bitirmeyi hedef alan aşırı harcama temayülünün bu müesseseleri ihale yapmaya zorlamış olması, daha da önemli bir sebeptir. Ayrıca, takvim yılı esasına göre faaliyetlerini yürüten B.İ.K.'nun malî yıl esasına bağlı ve Kasım ayında henüz tahsisata sahip olan diğer müesseseleri ihale ilânı vermeğe teşvik etmiş olması da düşünülebilir.

1965 yılında İsmet İnönü, 1970 yılında da Süleyman Demirel Hükümetlerinin hazırladıkları bütçeler reddedilmiş ve bu sebeple memleketimiz geçici bütçelerle idare edilmiştir. Her iki geçici bütçe üçer ay süre ile yürürlükte kalmış, dolayısıyla 1965 ve 1970 yıllarının Mart, Nisan ve Mayıs aylarında ihale yapma imkânı ortadan kalkmıştır. Şu hale göre, Mart-Mayıs devresi endekslerinin bir miktar düşük göründüğünü söylemek pek hatalı olmasa gerektir.

b) İller İtibariyle Dağılışı :

İstanbul, Ankara ve İzmir gazeteleri 1970 yılında resmî ilânların % 92.2 sini yayınlamışlardır. Şu hale göre, diğer illerdeki 216 gazeteye ise % 7.8 gibi önemsiz bir pay kalmıştır. 2/6/1934 tarihinde kabul edilen 2490 sayılı Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun 7. maddesi bu üç büyük şehir gazetelerinin resmî ilânlardan bu kadar büyük hisse almalarını sağlamaktadır. Söz konusu maddede «Tahmin edilen bedeli 15.000 lirayı aşan arttırma, eksiltme ve pazarlıklar mahallî bir gazeteden başka büyük şehirlerde çıkan ve Hükü-

metçe intihap olunan gazetelerin ikisinde 15 gün içinde 4 defa olmak üzere ilân edilir. Bu iki gazeteden biri Devlet merkezinde çıkan gazete olur.» denilmektedir. Tahmin edilen bedeli 15.000 lirayı aşan arttırma, eksiltme ve pazarlıklara ait ilânlar için seçilecek gazeteler hakkındaki 27/6/1950 tarih ve 3/11442 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na göre : a) Ankara merkezine taallük eden işlerde mahallî gazete olarak Resmî Gazete, Devlet merkezinde çıkan gazete olarak Ankara'da çıkan diğer gazetelerden biri, İstanbul'da veya İzmir'de çıkan gazetelerden biri, b) İstanbul iline taallük eden işlerde mahallî bir gazeteden başka Ankara'da çıkan gazetelerden biri ve İzmir'de çıkan gazetelerden biri, c) Diğer illere taallük eden işlerde mahallî bir gazeteden başka Ankara'da çıkan gazetelerden biri ve İstanbul'da çıkan gazetelerden biri ile yayınlanması ve bunlardan başka, dairesince Hazine menfaatine uygun bir müteahhit bulunabileceğine kanaat getirilen illerde çıkan gazetelerle de ilân yapılabilmesi» öngörülmüştür. Şu hale göre, meselâ Balıkesir'de yapılacak bir ihale için Balıkesir gazetelerinden birine ilân verileceği gibi, ayrıca bir Ankara ve bir de İstanbul gazetesinde de aynı ilân yer olacaktır. Bu demektir ki, aynı ilân Anadolu basınında 15 gün içinde 4 defa, 3 büyük şehir gazetelerinin ikisinde de yine 15 gün içinde 8 defa yayınlanmaktadır. Bu itibarla, Anadolu basınına düşen hisse daha az olmaktadır. İhale mahalli 3 büyük şehirden biri ise, bu durumda Anadolu basınına hiçbir pay düşmemektedir.

Kanununun 1934 yılında kabul edildiği ve dolayısıyla o günün şartlarını aksettirdiği dikkate alınacak olursa, 15.000 liralık barajın bugün ne kadar gerçekçilikten uzak kaldığı anlaşılır. 1934 lerin 15.000 lirası ile bugün değil bir inşaata girişmek, bir iki odayı tâdil ettirmek bile mümkün değildir. Bu sebeple, hemen hemen bütün ihale ilânları büyük şehirlerde çıkan iki gazetede de yer almaktadır. Kanaatimizce yapılması gereken ilk iş, bu 15.000 liralık barajın yükseltilmesidir. Böylece, Anadolu basınına düşen hissede bir daralma olmayacak, fakat Devlet'in sırtına yüklenen masraflar 3 büyük şehir basını aleyhine kısılabilecektir.

Üç büyük şehrimizin gazetelerinin R.İ. den elde ettikleri hisseler ise şu şekildedir :

T A B L O : 12

R.İ. NİN İLLER İTİBARIYLA DAĞILIŞI (%)

Yıllar	İstanbul	Ankara	İzmir
1962	46,0	32,6	10,1
1963	43,6	33,6	9,7
1964	43,8	33,5	10,6
1965	45,0	33,5	9,8
1966	45,6	33,1	9,7
1967	45,5	32,6	10,5
1968	46,1	34,4	9,9
1969	47,0	33,7	9,8
1970	48,6	34,2	9,4
Ortalama	46,0	33,6	9,9

Burada da en büyük pay (% 46.0) İstanbul'a aittir Ankaranın-ki % 33.6 ve İzmirinki % 9.9 dan ibarettir. 1962 - 70 devresi rakamları arasında büyük farklar yoktur. Yani İstanbul gazetelerine ait olanlar % 43.6 - 48.6, Ankaranınkilere % 32.6 - 34.4, İzmirinkilere % 9.4 - 10.6 arasında değişmektedir.

5 — M.A. Gelirlerinin Dağılışı :

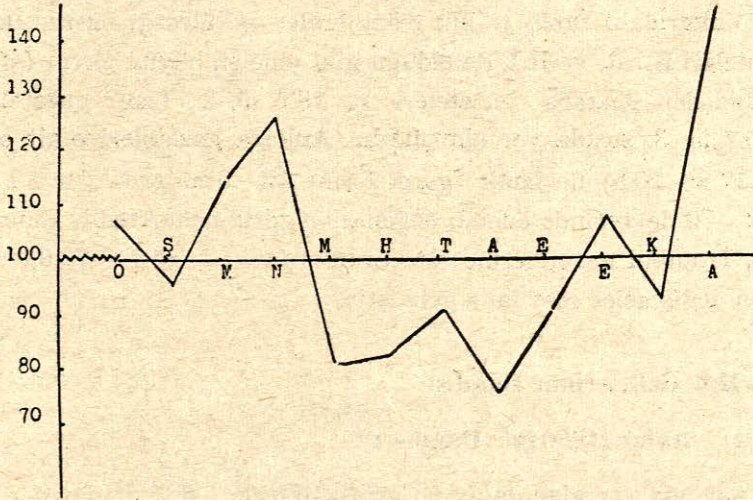
a) Aylar İtibariyle Dağılışı :

M.A. gelirlerinin aylık dağılışı, K.İ.R. ve R.İ. gelirlerinininkilerden çok farklıdır. Mayıs - Eylül devresinde endeksler, normalin (% 100) altında, diğer aylarda ise ya üstünde ya da altında seyretmektedir. Mayıs - Eylül devresindeki bu düşüklük, bu aylarda gazete okuyanlar sayısında, dolayısıyla gazetelerin satış miktarlarında düşüklük olacağı düşüncesiyle İktisadî Devlet Teşekkülleri ve diğerlerinin resmî reklâm harcamalarını kısımlarından ileri gelmektedir. Oysa, daha önce temas edildiği gibi, Mayıs - Eylül devresi gazete satış miktarlarında mevsim etkisiyle bir azalma olmamaktadır. Bu itibarla, müesseselerin yanlış tutumlarından vazgeçip ölü devre telâkki edilen yaz aylarında da resmî reklâm vermeleri temenni olunur.

TABLO : 13

M.A. GELİRLERİNE AİT MEVSİM ENDEKSLERİ

Aylar	Endeks (%)
Ocak	107
Şubat	95
Mart	113
Nisan	125
Mayıs	80
Haziran	82
Temmuz	90
Ağustos	74
Eylül	90
Ekim	107
Kasım	93
Aralık	144
Ortalama	100

Grafik : 9

b) İller İtibariyle Dağılışı :

3 dev şehrimiz gazeteleri 1970 yılında Kurum aracılığından geçmesi mecburî ilânların % 82.4 gibi büyük bir kısmını elde etmişlerdir.

T A B L O : 14

M.A. NIN İLLER İTİBARIYLA DAĞILIŞI (%)

Yıllar	İstanbul	Ankara	İzmir
1962	65,2	19,1	8,0
1963	72,0	19,4	8,0
1964	60,0	19,2	7,5
1965	61,7	20,5	6,1
1966	62,2	18,7	5,4
1967	60,3	18,2	4,1
1968	55,4	17,8	4,7
1969	56,3	18,8	4,4
1970	57,8	18,9	5,7
Ortalama	60,1	18,9	5,7

Yukarıdaki tablo tetkik edildiğinde görüleceği üzere, İstanbul gazeteleri K.İ.R. ve R.İ. de olduğu gibi yine en büyük payın (% 60.1) sahibidirler. Ankara gazeteleri % 18.9 ile 2., İzmir gazeteleri ise % 5.7 ile 3. sırada yer almışlardır. Ankara gazetelerine ait oranlar (% 17.8 - 20.5) ile İzmir gazetelerine ait oranlarda (% 4.1 - 8.0) 1962 - 70 devresinde önemli değişimler görülmemektedir. Buna karşılık, İstanbul gazetelerine ait oranlarda (% 55.4 - 72.0) dikkati çeken değişimler meydana gelmiştir.

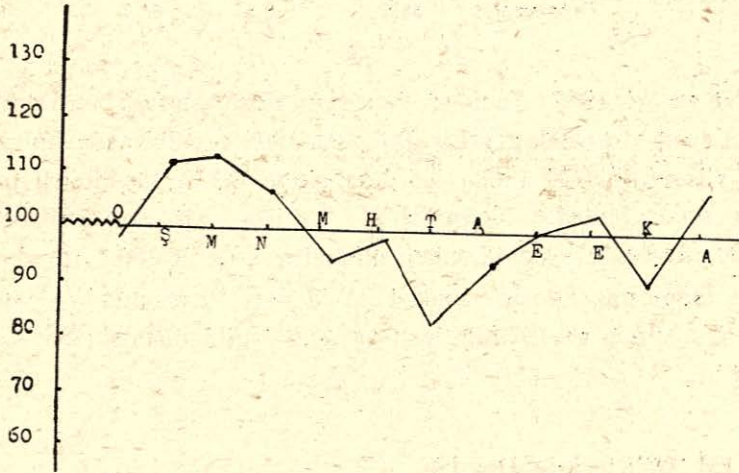
6 — H.İ. Gelirlerinin Dağılışı :

a) Aylar İtibariyle Dağılışı :

Aşağıda yer alan tablo ve grafik tetkik edildiğinde görüleceği gibi, muhtelif aylara ait mevsim endeksleri normale (% 100) çok yakındır. Bundan mevsimlerin H.İ. gelirlerinin azalıp çoğalmasında bariz bir rolünün bulunmadığı sonucu çıkarılabilir.

TABLO : 15
H.İ. GELİRLERİNE AİT MEVSİM ENDEKSLERİ

Aylar	Endeks (%)
Ocak	97
Şubat	111
Mart	113
Nisan	106
Mayıs	94
Haziran	98
Temmuz	84
Ağustos	94
Eylül	100
Ekim	104
Kasım	91
Aralık	108
Ortalama	100

Grafik : 10

b) İller İtibariyle Dağılım :

İstanbul, Ankara ve İzmir gazeteleri 1970 yılında hususi ilânların % 87.2 sini yayınlamışlardır. Aşağıdaki tabloya göre, 1962 - 70 devresinde hususi ilânlardan en büyük payı (% 51.7) İzmir elde etmiştir. İstanbul diğer ilân ve reklâmlardakinin tersine ilk defa 2. sırayı işgâl etmektedir. İstanbul'un % 38.5 den ibaret hissesini % 6.0 ile Ankara izlemektedir.

TABLO : 16

H.İ. NİN İLLER İTİBARIYLA DAĞILIŞI (%)

Yıllar	İstanbul	Ankara	İzmir
1962	75,6	12,4	8,1
1963	62,3	17,4	7,1
1964	28,7	1,6	68,8
1965	10,9	2,8	84,2
1966	37,4	12,4	38,8
1967	36,3	14,5	33,8
1968	60,6	10,4	21,0
1969	76,0	8,7	5,8
1970	70,9	11,0	5,3
Ortalama	38,5	6,0	51,7

Ne var ki, 1962 - 70 devresi ortalamalarına bakıp bir hükme varmakta acele etmemek gerekir. Bilhassa 1964 ve 1965 yıllarındaki payların yüksekliği (ki 1963 - 65 devresinde B.İ.K. ile İzmirli prodüktörler anlaşmasından doğmuştur), İzmir'e ait ortalamanın bu derece yüksek çıkmasına sebep olmuştur. Oysa 1966 yılından itibaren İzmir gazetelerine hususi ilânlardan düşen payda önemli gerilemeler olmuş ve 1970 de bu pay % 5.3 gibi önemsiz bir seviyeye inmiştir.

7 — E.İ. Gelirlerinin Dağılışı :

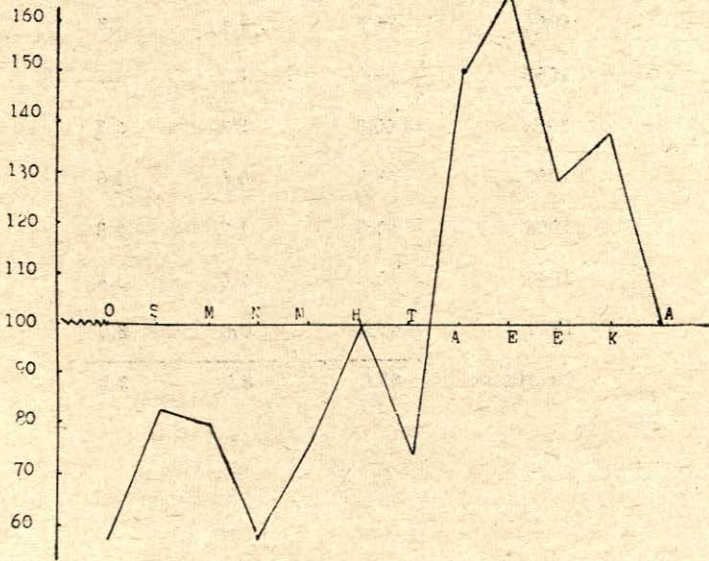
a) Aylar İtibariyle Dağılışı :

Aşağıdaki tablo ve grafik gösteriyor ki, ecnebi menşeli ilânlar Ağustos - Kasım devresinde normalden (% 100) yukarı, Haziran ve Aralık aylarında normale eşit, diğer aylarda da normalden aşağı bir seviyede tahakkuk etmektedir. Ayrıca hususi ilânlara ait mevsim endeksleri normalin civarında seyrederken, buradaki endeksler birbirlerinden çok farklıdır.

TABLO : 17

E.İ. GELİRLERİNE AİT MEVSİM ENDEKSLERİ

Aylar	Endeks (%)
Ocak	58
Şubat	82
Mart	80
Nisan	57
Mayıs	76
Haziran	99
Temmuz	74
Ağustos	144
Eylül	165
Ekim	128
Kasım	138
Aralık	99
Ortalama	100

Grafik : 11

20 Ağustos - 20 Eylül tarihlerine rastlayan İzmir Enternasyonel Fuarı sebebiyle, Ağustos ve Eylül endekslerinin bu en büyük değerlere ulaştığını söylemek, pek hatalı olmasa gerektir.

b) İller İtibariyle Dağılışı :

İstanbul, Ankara ve İzmir gazeteleri 1962 yılında ecnebi ilânların % 88.6 sını elde ederlerken, bu pay 1970 de % 51.5 e düşmüştür. 1962 - 70 devresi ortalamaları, E.İ. nin yarıdan fazlasını (% 59.2) İstanbul gazetelerinin yayınladığını, buna karşılık Ankara (% 2.0) ve İzmir (% 2.2) gazetelerinin bu konuda önemli bir paya sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır. Ne var ki, İstanbul da 1962 deki durumunu koruyamamıştır.

TABLO : 18

E.İ. NİN İLLER İTİBARIYLA DAĞILIŞI (%)

Yıllar	İstanbul	Ankara	İzmir
1962	81,7	1,8	5,1
1963	67,7	2,8	3,9
1964	74,7	1,4	3,3
1965	65,0	4,7	1,2
1966	60,3	2,1	1,7
1967	53,3	0,6	1,0
1968	50,8	1,7	1,3
1969	50,5	1,8	1,8
1970	47,7	0,8	3,0
Ortalama	59,2	2,0	2,2

3. B Ö L Ü M

Üç Büyük Şehrimizde Gazete Satış Miktarları ile Basın İlan Kurumu'nun Yayınma Aracı Olduğu Resmî İlan ve Reklâmlar Arasındaki İlişki

1 — Genel Bilgi :

B.İ.K'nun yayınına aracı olduğu ilan ve reklâmların ekseriyetini resmî ilan ve reklâmların teşkil ettiğini, ecnebi menseli ilanlarla hususi ilanlarda Kurum'un diğer reklâmcılık bürolariyle rekabetten kaçındığını daha önce belirtmiştik. Büyük şehirler basını ve özellikle yüksek satış yapan gazeteler hususi üreticilerinin aracı olduğu ilan ve reklâmlara resmîlerinden daha çok itibar etmektedirler. Şüphesiz bunda haklılardır. Çünkü hususi reklâm ve ilanlardan resmî olanlara nazaran daha fazla fiyat talep etmektedirler.

T A B L O : 19

BAZI GAZETELERİN 1962 - 1970 DEVRESİNDEKİ FİİLİ SATIŞLARI
VE K.İ.R. GELİRLERİ

Gazetenin Adı	K.İ.R. Gelirleri Toplamı (TL)	FİİLİ SATIŞLAR TOPLAMI		Satılan Her 1000 Gazeteye Karşılık Elde Edilen K.İ.R. Geliri	
		Adet	Sıra No.	K.İ.R. Geliri	
				TL.	Sıra No.
Akşam	11.640.456	341.892.672	4.	34,04	13.
Cumhuriyet	14.808.598	338.061.644	5.	43,80	12.
Dünya	9.354.656	45.483.975	11.	205,68	6.
Hürriyet	16.113.158	1.586.720.703	1.	10,15	16.
Milliyet	14.761.734	581.757.817	2.	25,37	14.
Son Havadis	11.934.074	154.950.355	6.	77,02	10.
Tercüman	11.488.744	558.175.354	3.	20,58	15.
Yeni İstanbul	8.455.548	120.090.383	7.	70,41	11.
Adalet	8.918.964	49.802.958	10.	179,08	8.
Ulus	10.557.332	50.855.063	9.	207,59	5.
Zafer	7.293.232	34.784.598	12.	209,66	4.
Demokrat İzmir	4.658.234	24.354.004	14.	191,26	7.
Ege Ekspres	6.246.201	29.662.719	13.	210,56	3.
Ege Telgraf	4.075.810	11.399.974	16.	357,54	1.
Ticaret	5.038.071	17.503.686	15.	287,82	2.
Yeni Asır	8.217.261	96.915.625	8.	84,78	9.

O kadar ki, bazı gazeteler bu sebeple hisselerine düşen K.İ.R. yi diğer gazetelere terketmeğe bile razı olmaktadır. Bu sebeple B.İ.K. bir yandan ilân gazeteciliğinin önlenememesi çaresizliği içinde resmî ilânların büyük bir kısmını maksada uygun bir şekilde dağıtmaya çalışırken, büyük gazetelerde resmî ilân yayınlatabilmenin ve hizmeti aksatmamanın sıkıntısını çekmektedir.

Yukarıdaki tablo bu hususları açıkça ortaya koymaktadır. Görüldüğü gibi, tabloda etüdümüze dahil olan 16 gazetenin 1962 - 70 devresindeki K.İ.R. gelirleri toplamı ile fiili satışları toplamı ve bunların birbirlerine oranları kaydedilmiştir.

Tablonun şöylece bir gözden geçirilmesiyle, yüksek satış yapan gazetelerin K.İ.R. den daha az, düşük satış yapan gazetelerin daha çok faydalandıkları anlaşılabilir. Bu durumu bir defa da istatistik metodlarının yardımıyla tahkik etmek için 4. ve 6. sütunlarda yer alan değerlere (ki bunlar 3. ve 5. sütunlarda yer alan değerlerin büyükten küçüğe doğru sıralanmasıyla elde edilmiştir) göre bulduğumuz sıra (rank) korelasyon katsayısı - 0.95 den ibarettir. Denilebilir ki, gazetelerin fiili satışları arttıkça, K.İ.R. den aldıkları hisse, hususi ilân ve reklâmlar lehine ve iradî olarak azalmaktadır.

Ne var ki, yüksek satışlı gazetelerin aldıkları K.İ.R. hiçbir zaman sifıra müncer olmamaktadır. Piyasada ölü devre kabul edilen yaz aylarında hususi reklâm hacminde vukubulan daralmaları telafi etmek üzere, bu tip gazeteler de K.İ.R. ye ihtiyaç hissetmektedirler.

Şu hale göre, gazetelerin satış miktarları ile hususi ilân ve reklâmlar arasında müsbet, yine gazetelerin satış miktarları ile K.İ.R. arasında menfi münasebet mevcut olabilecektir. Elimizde hususi ilân ve reklâmlara ait veriler bulunmadığından aşağıda sadece gazetelerin satış miktarları ile resmî ilân ve reklâmlar arasındaki ilişkiyi inceleyebileceğiz.

2 — İstanbuldaki Durum :

Ankara gazeteleri gibi bütün memlekete hitap eden gazeteler hüviyetindeki İstanbul gazetelerinin, hususi ilân ve reklâmların daha çok yerde ve daha çok kimse tarafından görülüp okunabilmesini mümkün kıldığı şüphesizdir. Şu hale göre, İstanbul gazetelerinin özellikle yüksek satışlı olanlarının, daha yüksek gelir düşüncesiyle K.İ.R. yerine bu ilân ve reklâmları kabul etmeleri beklenebilir. Ayrıca denilebilir ki, İstanbul gazetelerinin satış miktarları arttıkça K.İ.R. gelirleri nisbî olarak azalacaktır.

TABLO : 20

İSTANBUL GAZETELERİNİN FİİLİ SATIŞ TOPLAMLARI
VE K.İ.R. GELİRLERİ İLE BUNLARIN ZİNCİRLEME ENDEKSLERİ

Yıllar	Toplam Gazete Satışı	K.İ.R.
1962	309.870.300	11.999.036
1963	355.740.870	14.414.848
1964	378.089.130	15.308.442
1965	403.436.250	15.751.803
1966	455.611.410	15.936.267
1967	501.854.370	17.764.587
1968	558.420.690	18.710.272
1969	609.620.040	22.335.046
1970	566.116.350	29.538.253

Yıllar	Toplam Gazete Satışı	K.İ.R.
	Zincirleme Endeksi (%)	Zincirleme Endeksi (%)
1962	—	—
1963	114,8	120,0
1964	106,3	105,6
1965	106,7	103,9
1966	112,9	100,6
1967	110,2	111,9
1968	111,3	105,0
1969	109,2	119,2
1970	92,9	132,3

Yukarıdaki tablo verileriyle (6) yaptığımız hesaplamalar $r = -0.59$ dan ibaret korelasyon katsayısını bulmamızı sağlamıştır. Katsayının işaretinin negatif çıkması, İstanbul gazetelerinin satış miktarları arttıkça, bu gazetelerin K.İ.R. den elde ettikleri gelirlerin azaldığını gösterir. Kanaatimizce, bu katsayının daha büyük olması gerekirdi. Ne var ki, daha önce de belirttiğimiz gibi, yüksek satışlı İstanbul gazeteleri bile K.İ.R. den tamamen vazgeçemedikleri için, K.İ.R. gelirleri sun'î olarak yüksek görünmektedir.

(6) Korelasyon hesabını asli veriler yerine zincirleme oranlarla yapmamızın sebepleri hakkında bakınız: Ord. Prof. Dr. Ömer Celâl Sarc ve Dr. Özer Serper, «Türkiye'de Sigara ve Tütün Talebi», İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt : 27, No: 3-4.

Hemen ilâve edelim ki, veri sayısının azlığı daha ileri istatistik analizler yapmamızı engellemektedir.

3 — Ankaradaki Durum :

Bütün memlekete hitap eden gazeteler hüviyetindeki Ankara gazeteleri için de durum İstanbulunkilerden farklı değildir. Aşağıdaki tablo verilerine göre bulduğumuz $r = -0.45$ korelasyon katsayısı burada da aynı sonuca ulaşmamızı sağlamaktadır. Yani Ankara gazeteleri de hususi ilân ve reklâmları resmî olanlara tercih etmektedirler, diyebiliriz.

TABLÖ : 21
ANKARA GAZETELERİNİN FİİLİ SATIŞ TOPLAMLARI
VE K.İ.R. GELİRLERİ İLE BUNLARIN ZİNCİRLEME ENDEKSLERİ

Yıllar	Toplam Gazete Satışı	K.İ.R.
1962	19.499.310	6.824.876
1963	21.707.610	8.349.044
1964	24.651.390	8.690.568
1965	29.760.150	9.308.073
1966	29.886.360	9.350.772
1967	36.460.860	10.035.840
1968	35.150.250	11.172.805
1969	35.809.620	13.019.596
1970	30.987.030	17.619.048

Yıllar	Toplam Gazete Satışı Zincirleme Endeksi (%)	K.İ.R. Zincirleme Endeksi (%)
1962	—	—
1963	111,1	122,0
1964	113,8	102,4
1965	120,6	109,4
1966	100,6	101,1
1967	122,0	106,4
1968	96,3	112,0
1969	101,9	116,1
1970	94,9	135,4

4 — İzmirdeki Durum :

Bilindiği gibi, İzmir gazeteleri bölge basını karakterindedirler. Yani, bütün memlekete hitap etmemekle beraber, yayınlandıkları bölgenin ekonomik, politik ve sosyal bünyesini aksettirdikleri için Türk basınında önemli bir yer işgâl etmektedirler. Bu itibarla, hususi

ilân ve reklâmlardan İstanbul gazeteleri kadar faydalanamamakta (7), buna karşılık resmî ilân ve reklâmlara daha çok bel bağlamaktadır. İzmir civarındaki illerdeki ihalelerde İstanbul gazeteleri yerine İzmir gazetelerine ilân verilebileceği de dikkate alınrsa, İzmir gazeteleri için yapılacak tahlillerin, öncekilerden farklı sonuç vermesi beklenebilir.

TABLO : 22

İZMİR GAZETELERİNİN FİİLİ SATIŞ TOPLAMLARI
VE K.İ.R. GELİRLERİ İLE BUNLARIN ZİNCİRLEME ENDEKSLERİ

Yıllar	Toplam Gazete Satışı	K.İ.R.
1962	17.600.310	2.253.443
1963	18.751.170	3.261.710
1964	20.829.870	4.195.184
1965	18.455.610	3.547.149
1966	17.893.140	2.847.441
1967	17.089.860	3.143.957
1968	25.114.470	3.217.896
1969	26.611.920	3.673.909
1970	25.879.890	4.945.645

Yıllar	Toplam Gazete Satışı	K.İ.R.
	Zincirleme Endeksi (%)	Zincirleme Endeksi (%)
1962	—	—
1963	106,6	143,5
1964	111,1	127,3
1965	88,4	83,3
1966	97,3	80,0
1967	95,3	110,7
1968	146,8	103,2
1969	106,0	115,6
1970	97,5	132,4

Yukarıdaki tablo verileriyle yaptığımız hesaplamalardan $r = +0.13$ den ibaret korelasyon katsayısını elde etmiş bulunuyoruz. Şu hale göre, İzmir gazetelerinin satış miktarları arttıkça K.İ.R. gelirlerinin azaldığını söylemek mümkün değildir.

(7) 1967 yılında hususî ilân ve reklâmlar 116 milyon lirayı bulmuştur. B.İ.K. nun aracılığı dışında kalan bu ilân ve reklâmlardan İstanbul gazeteleri 73.8, İzmir gazeteleri ise 4.0 milyon lira elde etmişlerdir.

4. B Ö L Ü M

Üç Büyük Şehrimiz Dışında Kalan Basının (Taşra Basını) Resmî İlânlar Bakımından İncelenmesi

1 — B.İ.K.'nun Şubesi Bulunan İllerde Resmî İlânlardan Gazetelere Düşen Pay :

İstanbul, Ankara ve İzmir dışındaki 64 ilin önceleri 7 sinde (1962 - 65), sonra 6 sında (1966 - 68) ve nihayet 5 inde (1969 - 70) şube mevcut iken, bugün bu rakam 4 e düşmüştür. Bu şubelerin yayınlanmasında aracı oldukları resmî ilân değerleri ile bunları yayınlayan gazete sayıları aşağıda kaydedilmiştir.

TABLO : 23

ŞUBELERDE B.İ.K. ARACILIĞIYLA YAYINLANAN RESMÎ İLÂNLAR

Yıllar	R.İ. Geliri (TL)	Gazete Sayısı	Gazete Başına
			Ortalama R.İ. Geliri (TL)
1962	1.653.722	57	29.013
1963	2.330.230	45	51.783
1964	2.094.932	38	55.130
1965	2.199.945	34	64.704
1966	2.337.426	24	97.393
1967	2.430.004	20	121.500
1968	2.121.983	21	101.047
1969	2.468.156	17	145.186
1970	2.731.608	18	151.756

Görüldüğü gibi gazete sayısı, bir taraftan şube sayısının azalması, diğer taraftan gazetelerin birleşmesi sonucu, yıldan yıla azalmaktadır (8). Kurum aracılığından geçen R.İ. 1962 den 1970 e sadece % 65 oranında arttığı halde, gazete sayısındaki bu azalış sebebiyle, gazete başına düşen ortalama R.İ. geliri % 423 oranında çoğalmıştır. Şu hale göre, B.İ.K.'nun şubesi bulunan illerde gazetelere R.İ. den düşen pay, şube bulunmayan illerdekinden (ki ileride kaydedilecektir) çok daha fazladır ve bu sebeple günlük bir gazetenin yaşamasına belki de elverişlidir, denilebilir.

(8) Bu rakamlara ilçelerde yayınlanan gazeteler dahil değildir.

2 — B.İ.K.'nun Şubesi Bulunmayan İllerde Resmî İlanlardan Gazetelere Düşen Pay :

Bilindiği gibi, B.İ.K.'nın şubesi bulunmayan illerde resmî ilanlar Valilikler aracılığıyla yayınlanmaktadır. Valiliklerden elde olunan bilgiler aşağıdaki tabloda kaydedilmiştir.

TABLO : 24
ŞUBELER DIŞINDA VALİLİKLER ARACILIĞIYLA YAYINLANAN
RESMÎ İLANLAR

Yıllar	R.İ. Geliri (TL)	Gazete Sayısı	Gazete Başına Ortalama R.İ. Geliri (TL)
1962	5.615.578	200	28.078
1963	8.326.538	181	46.003
1964	6.990.738	169	41.365
1965	6.707.522	170	39.456
1966	7.623.990	176	43.418
1967	7.715.125	170	45.383
1968	8.954.992	173	51.763
1969	9.412.165	186	50.603
1970	...	198	...

Valilikler aracılığıyla yayınlanan resmî ilanlardan gazete başına düşen ortalama pay, 1962 de şubelerdekiyle hemen hemen eşit iken, 1969 da onun üçte biri seviyesine kadar düşmüştür. Bu itibarla, diğer illerimiz gazetelerinin durumu hiç de parlak görünmemektedir. Gerçi bu gazetelere Valilikler aracılığından başka, zaman zaman da Kurum aracılığından resmî ilân tevzi olunmaktadır. Ancak bunlar pek önemli bir meblâğa ulaşmamaktadırlar.

Kurum aracılığından geçen ve Kurum'un şubesi bulunmayan illerin gazetelerine dağıtılan bu resmî ilanları dikkate alsak bile, yine de gazete başına ortalama R.İ. de önemli bir yükselme olmamaktadır.

1969 da ortalama olarak her gazeteye 53.608 liralık resmî ilân isabet etmektedir. Bu demektir ki, bu illerdeki bir gazetenin yaşaması için sahip olduğu malî gücün aylık tutarı 4.467 liradır. Bu kadar gazetenin içinden pek azı istisna edilirse, büyük çoğunluğunun muhasebe defterlerine, gazete satışı geliri diye ciddiye alınacak bir rakam kaydedemediği dikkate alınırsa, günlük bir gazetenin ayda 4.467 liralık bir gelirle yaşaması mümkündür denilebilir mi ?

TABLO : 25

ŞUBELER DIŞINDA B.İ.K. ARACILIĞIYLA YAYINLANAN RESMİ İLÂNLAR
VE BUNLARIN VALİLİKLER ARACILIĞIYLA YAYINLANAN
RESMİ İLÂNLARLA TOPLAMI

Yıllar	Kurum Aracılığı Şubeler Dışında Bütün	
	(TL)	Resmî İlânlar (TL)
1962	441.745	6.057.323
1963	444.135	8.770.673
1964	22.864	7.013.602
1965	463.973	7.171.495
1966	456.032	8.080.022
1967	431.037	8.146.162
1968	463.382	9.418.374
1969	558.931	9.971.096
1970	677.003	...

Hayatın günden güne pahalandığı ve bunun toptan eşya fiyatları endeksi ya da geçinme endeksine aksettığı bilinmektedir. Şu hale göre, carî fiyatlarla ayda 4.467 liralık bir gelir, acaba sabit fiyatlarla kaç liraya tekabül edecektir? Bunun için önce gazete başına düşen ortalama R.İ. gelirlerini İstanbul Ticaret Odası'nın 1958 esaslı endeksleri ile tashih edelim.

TABLO : 26

ŞUBELER DIŞINDA CARİ VE SABİT FİATLARLA GAZETE BAŞINA
ORTALAMA R.İ. GELİRİ (TL)

Yıllar	Cari	İstanbul Ticaret Odası	Sabit
	Fiatlarla (TL)	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (1958=100)	Fiatlarla (TL)
1962	30.287	129,0	23.478
1963	48.457	133,7	36.243
1964	41.501	132,4	31.345
1965	42.185	139,5	30.240
1966	45.909	149,3	30.749
1967	47.919	159,3	30.081
1968	54.441	163,2	33.358
1969	53.608	176,8	30.321

Bu durumda, 1969 da her gazeteye sabit fiatlarla ayda 2.527 liralık R.İ. isabet etmiş olmaktadır. Yukarıda carî fiatlarla ayda 4.467 liralık bir gelirle günlük bir gazetenin yaşamasının mümkün olup olmadığını sormuştuk. Şimdi şu hususu ilâve edelim : Sabit fiatlarla aylık 2.527 liradan ibaret R.İ. gelirine sahip bir gazete nasıl ayakta durur ?

10.000 liralık bir yatırım yapmak suretiyle gazetecilik yapan bir kimse için bu rakamlar belki caziptir. Ne var ki 100.000 lirasını bu işe bağlayan bir taşra gazetecisi için durum gerçekten kötüdür.

S O N U Ç

Araştırmamızın ulaştığı sonuçlar şu şekilde özetlenebilir :

1) Üç büyük şehir gazetelerinden İstanbul ve Ankara'da intişar edenler genellikle özel reklâm ve ilânları resmî olanlara tercih etmektedirler. İzmir gazetelerinin satış miktarları arttıkça bunların B.İ.K. aracılığından geçen resmî ilân ve reklâmlardan elde ettikleri gelirlerin azaldığını söylemek ise mümkün değildir.

2) Üç büyük şehir gazetelerinin satışlarında mevsimlerin önemli bir rolü yoktur denilebilir. O halde, yaz aylarını gazete satışları açısından ölü devre kabul edip, ilân ve reklâmlarını kısan müesseselerin bu hususu dikkate almaları gerekir.

3) Anadolu ya da taşra basını diye adlandırılan ve üç büyük şehrimiz dışında yayımlanan diğer gazetelerin durumu pek parlak görünmemektedir. Anadolu basınının durumunun düzelmesi için akla gelen ilk tedbirler şunlardır : Taşrada daha az sayıda gazetenin yayınlanması, gazetenin ticarî işletme sayılıp daha fazla yatırım yapılması, gazetelerin resmî ilânlar dışında bir gelir kaynağı sağlamaları, kalifiye gazeteci çalıştırılması, gazetelerin dağıtım ve satış işlerini kendi çevrelerinin şartlarına göre düzenlemeleri.

4) 2/6/1934 tarih ve 2490 sayılı Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu'nun 7. maddesi mutlaka değiştirilmeli ve 15.000 liralık baraj yükseltilmelidir. Aksi halde, üç büyük şehir basını Devlet'in sırtına yük olmaktan kurtulamayacaklardır.

BİBLİYOGRAFYA

ANADOLU BASINI SEMİNERİ (28 Haziran/10Temmuz 1965 ve 26 Temmuz/
14 Ağustos 1965)

- 1) Cevat Fehmi Başkut'un Gazetecilik Anıları,
- 2) Sabahattin Selek, «Anadolu Basını Nasıl Kalkınır?»
- 3) Cavit Orhan Tütengil, «Bölge Gazeteciliğimiz»,
- 4) Ali Ünlü, «Gazetelerin Dağıtımı ve Satış Usulleri»,
- 5) Nuyan Yiğit, «Haber ve Değeri, Haber Toplama, Haber İletme»,
- 6) Necati Zincirkıran, «Gazete İlanları».

BASIN İLÂN KURUMU'nun 1962 - 1970 Yılları Faaliyet Raporları (9)

(9) Araştırmamızda kullandığımız verilerin büyük bir kısmı Basın İlan Kurumu İstatistik Şubesi kanaliyle temin edilmiş, fakat yer darlığı sebebiyle bu veriler etüde eklenememiştir. Adıgeçen şube mensuplarına kıymetli yardımlarından dolayı teşekkürü borç biliriz.